

Urfalı Bir Halvetî Şeyhi: Mûsâ Kâzım Kızıllkanat

A *Khalwatiyya Shaykh* from Urfa: Mûsâ Kâzım Kızıllkanat

Betül SAYLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Bilim
Dalı

Asst. Prof., Trabzon University, Faculty of Theology, Department of
Taşawwuf

Trabzon/Türkiye

betulbaslisaylan@gmail.com **ORCID:** 0000-0001-6184-7393

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 6 Ekim / October 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 7 Aralık / December 2023

DOI: [10.53683/gifad.1372427](https://doi.org/10.53683/gifad.1372427)

Atıf / Citation: Saylan, Betül. "Urfalı Bir Halvetî Şeyhi: Mûsâ Kâzım Kızıllkanat / A *Khalwatiyya Shaykh* from Urfa: Mûsâ Kâzım Kızıllkanat". *Gifad: Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / The Journal of Gumushane University Faculty of Theology*, 13/25 (Ocak/January 2024/1): 108-133

İntihal: Bu makale özel bir yazılım ile taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by special software. No plagiarism was detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/pub/gifad> **Mail:** ilahiyatdergi@gumushane.edu.tr

Copyright© Published by Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Gumushane University, Faculty of Theology, Gümüşhane, 29000 Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Özet

1908’de Urfa’da dünyaya gelen, Abdülkâdir Geylânî nesline ve Seyyid sülâlesine mensup bulunan Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, mürşidi Bekir Sıdkı Visâlî’den aldığı hilâfetle İzmir’de faaliyet göstermiştir. Bekir Sıdkı Visâlî, Halvetiyye tarîkatının Uşşâkiyye kolunun Cumhuriyet sonrası temsilcilerindendir. Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, vazife yaptığı dönemde tarikat içindeki ihtilâflar karşısında mücâdele etmiş, tarîkatı içindeki birliğin bozulmasına müsaade etmemiştir. Bu birliği sağlayabilmek ve mürîdâna daha faydalı olabilmek maksadıyla rehber niteliğinde küçük bir risâle kaleme almıştır. *Mü’minlerin Havâss Yolu* başlıklı risâle, Uşşâkiyye kolunun önemli temsilcilerinden Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî’nin kaleme aldığı ve Abdurrahman Sâmî Saruhânî’nin ilaveler ile Türkçe’ye tercüme ettiği *Tuhfetü’l-Uşşâkî* eserine bağlı kalarak kaleme alınmıştır. Tarîkat içindeki birliği sağlamak maksadıyla Uşşâkî yolunun âdâb eserinden derlenen bu risâle, o dönem tarîkat çevresinin ihtiyaçlarını tespit etmek açısından ehemmiyet arz etmektedir. Bu makalede söz konusu risâle ve sâir kaynaklar çerçevesinde yakın dönem tasavvuf tarihinin önemli bir ismini kayıt altına almayı amaçladık. Mûsâ Kâzım Kızıllkanat’ın hayatını, mürşidlerini, tasavvufî hayatını, eserini ve halîfelerini ele alarak yakın dönem tasavvuf tarihindeki yerine işaret etmek istedik.

Anahtar Kelimeler: *Tasavvuf, Halvetiyye, Uşşâkiyye, Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, İzmir.*

Abstract

Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, who was born in Urfa and belonged to the ‘Abd al-Qâdir al-Jilânî family and the Sayyid dynasty, guided in Izmir with the caliphate he received from his sheikh Bakr Şidqî Vişâlî. Bakr Şidqî Vişâlî is one of the post-Republican representatives of the ‘Ushshâkiyya branch of the Khalwatiyya tarîka. During his duty, Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, fought against the conflicts in the tarîka and did not allow the unity to be broken. We have determined that he wrote a small risâle as a guide in order to ensure this unity and to be more influential to the disciple. The risâle titled Müminlerin Havass Yolu was written in accordance with Tuhfa al-‘Ushshâkî, which was written by ‘Abd Allâh Şalâh al-Dîn ‘Ushshâkî, one of the important representatives of the ‘Ushshâkiyya branch, and translated into Turkish by ‘Abd al-Rahmân Sâmî Saruhânî with additions. This risâle, which was compiled from the etiquette work of the ‘Ushshâkiyya way in order to ensure the unity within the tarîka, is important in terms of determining the needs of the mystic circles of that period. We wanted to record an important name in

the history of taşawwuf in the recent period with the help of the information we gathered from the aforementioned risāla and the sources we could reach, and to determine his place in the recent history of taşawwuf by considering his life, his followers, his şūfī life, his work and his successors. Within the framework of this study, it is aimed to record an important name in the recent history of sufism through the information we have compiled from the risāla and the other sources. We wanted to determine Mûsâ Kâzım Kızılkanaat's place in the recent history of taşawwuf by discussing his life, his shaykhs, his şūfī life, his works and his caliphs.

Keywords: *Taşawwuf, Khalwatiyya, Ushshākiyya, Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, Izmir.*

Extended Summary

Khalwatiyya sect was born in today's Azerbaijan region and spread over a wide area. It is one of the sects with many followers. The patriarch of the cult is 'Omar Khalwati (d. 750/1349 or 800/1397). They implemented the practice of "khalwat" systematically. The arrival of the cult to Anatolia took place through the caliphs of Sayyid Yaḥyā Shīrwānī (d. 870/1466), known as the "second patriarch" of Khalwatism. Caliphs of Sayyid Yaḥyā Shīrwānī who brought Khalwatiyya to Anatolia are; Muḥammad Bahā' al-Dīn Erzindjānī, Ḥabīb Ḳaramānī and Dede 'Omar Rūshānī.

110

The Khalwatiyya cult was divided into branches, sub-branches and branches after Sayyid Yaḥyā Shīrwān. Khalwatiyya cult, which is divided into four main branches as Rūshāniyya, Djamāliyya, Shamsiyya and Aḥmadiyya. Also it is divided into twelve sub-branches and forty-two branches.

'Ushshākiyya branch was founded by Sayyid Ḥasan Ḥusām al-Dīn 'Ushshāki (d. 1001/1583). Ḥasan Ḥusām al-Dīn 'Ushshāki, who came to Uşak from Bukhārā, carried out guidance activities here. Ḥasan Ḥusām al-Dīn 'Ushshāki, who was invited to Istanbul by Padishah III. Murad, carried out his activities in the lodge allocated to him in Kasımpasha. After him, Memī Can Saruhānī (d. 1008/1599), Meḥmed Djamāl al-Dīn 'Ushshāki (d. 1165/1751), 'Abd Allāh Şalāḥ al-Dīn 'Ushshāki (d. 1197/1783) are the main names that represented the cult and helped it become institutionalized. After Istanbul, 'Ushshākiyya was active mostly in Rumelia and Western Anatolia regions.

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat was born in 1908 in Siverek, Urfa. His family belongs to Sayyid İbrāhīm al-Dasūkī and Prophet. After graduating from military high school, he was appointed to Manisa Demirci district. Here, he started to search for a shaykh. He met with Bakr Şidqī Vişālī (d. 1962) one of

the caliphs of ‘Abd al-Raḥmān Sāmī Saruhānī (d. 1934), by Meḥmed Rūḥī Akhan and he was educated by Bakr Şidqī Vişālī, and became his caliph. Became postnishin after Meḥmed Rūḥī Akhan's death. During his postnishin period, he stood against the objections and divisions within the cult and tried to preserve the unity within the cult. We have determined that he wrote a treatise called Müminlerin Havass Yolu, both in response to objections and in order to ensure unity. Bakr Şidqī Vişālī, the shaykh of Mūsā Kāzım Kızıllkanat was born in Kula, Manisa, in 1880-81. He received his primary education in Kula. He received his şūfī education from the Naqshī shaykh Muḥyī al-Dīn Sānī in Kula. Bakr Şidqī Vişālī, who completed his higher education in Fatih Madrasahs, studied science of ḥadīth and received his license from Hadji Ḥāfiẓ Aḥmad, one of the caliphs of Aḥmad Gümüş-Khānewī. Following his education, he served as a judge for a while and then engaged in the carpet trade, which was his family profession. One day of Ramaḍān, he was influenced by shaykh ‘Abd al-Raḥmān Sāmī Saruhānī (d. 1934) at Izmir Hisar Mosque, and became his caliph after completing his şūfī education.

The treatise, prepared by using the Turkish translation prepared by ‘Abd al-Raḥmān Sāmī Saruhānī of the treatise written by ‘Abd Allāh Şalāḥ al-Dīn ‘Ushshāki under the name Tuhfa al-‘Ushshāki, contains information about basic şūfī concepts, etiquette and customs of the ‘Ushshākiyya branch. In the work, various subjects are discussed under fifty-nine headings, especially prayer etiquette. At the end of the work, where the basic issues regarding the functioning of the sect are discussed, explanations of concepts such as “tac”, “devran”, “post”, “shaykh”, “Waḥdat al-Wudjūd (unity of being)” are included. And also in the work there are some explanations about some concepts as “dhikr”, “kinds of dhikr (voiced or silent)”, “relations between shaykh and disciple”, “rules of spiritual education”.

In the introduction of the Müminlerin Havass Yolu, Mūsā Kāzım Kızıllkanat talks about his own taşawwuf journey. He talks about his shaykh and his caliphs. He states that he wrote his work by referring to the work of ‘Abd al-Raḥmān Sāmī Saruhānī, one of the elders of the cult, in order to resolve the confusion that arose within the cult after the death of Meḥmed Rūḥī Akhan. It was also written to be a guide for those who want to advance within the sect. The subjects that Mūsā Kāzım Kızıllkanat covers in his work are “pray”, “repentance”, “shaykh”, “respecting the shaykh”, “asceticism and the world”, “humility”, “death”, “devran”, “dhikr” and “types of dhikr”.

Mūsā Kāzım Kızıllkanat included the names of the caliphs in the introduction of the work. These names; Hadji Eşref Akhan, Hüseyin Fehmi

from Konya, Hadji Rıdvân Özaydın, Hadji Nâdjî Eren, Hadji Yunus Demiratan, Hadji Hüseyin Gacar. One of these names, Hadji Nâdjî Eren, brought the 'Ushshâkiyya branch to Balıkesir with the caliphate he received from Mûsâ Kâzım Kızılkanaat and made Balıkesir the center of the cult. Over time, Nâdjî Efendi's circle of influence expanded, centered in Balıkesir, and he had followers from many cities of Turkey such as İstanbul, İzmir, Manisa, Antalya, Burdur/Bucak, Hatay, Konya, Kütahya/Tavşanlı, Şanlıurfa, Gaziantep throughout his life. Nâdjî Efendi has thirty-seven works that contain his mystic thoughts and conversations. At the same time, he has a work called *Âşıklar Bahçesi*, in which he brings together his poems, some of which were composed. He passed away in April 2018.

Through this study, it is aimed to identify the leading names within the framework of the course of 'Ushshâkiyya, an active cult in Western Anatolia, and to record less-known works.

Giriş

Tasavvuf tarihinde çeşitli sebeplerden çok sayıda kol, alt kol, şube ve alt şubeye ayrılan tarikatların örneklerinden biri Halvetiyye tarikatıdır. Nitekim Halvetiyye tarikatı dört ana kola, on iki alt kol ve kırk iki şubeye bölünerek geniş bir coğrafyada faaliyet göstermiştir.¹

Halvetiyye tarikatının kollarından biri Uşşâkiyye koludur. Bu kol Buhara'da dünyaya gelen Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî'ye (ö. 1001/1593) nispet edilmektedir. Buhara'dan Anadolu'ya, Uşak'a gelerek yerleşen ve burada birçok halife yetiştiren Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî daha sonra İstanbul'a davet edilmiş ve vefâtı olan 1001/1593'e kadar Kasımpaşa'daki dergâhında irşâda devam etmiştir. Postnişinliği döneminde birçok müntesibi olmuştur. Bilhassa devlet ricâlinin sık ziyaret ettiği isimlerdendir. Vefâtından önce hac yolculuğu için İstanbul'dan ayrılmıştır. Hac yolculuğu dönüşünde Konya'da rahatsızlanarak vefât emiş, cenazesi defnedilmek üzere İstanbul'a gönderilmiştir.²

Uşşâkiyye yolunun en önemli özelliklerinden biri, Cumhuriyet sonrası dönemde silsilelerinin kesintiye uğramayarak faaliyetlerine devam etmesi olmuştur. Bilhassa 1285/1868'de vefat eden Ömer Hulûsî Güzehisâr-ı Aydınlı'den devam eden tarikat silsileleri hem yolun devamı hem de

¹ İlgili şema için: Semih Ceyhan, "Halvetiyye", *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*, ed: Semih Ceyhan, (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 705-707.

² Hüseyin Vassâf, *Sefne-i Evliyâ*, haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, (İstanbul: Kitabevi, 2015), 4/281-293.

Uşşâkiyye yolunun farklı merkezlerde faaliyet göstermesi noktasında önem arz etmektedir. Nitekim İzmir, İstanbul, Manisa, Balıkesir, Çorum gibi şehirler Cumhuriyet sonrasında Uşşâkiyye kolunun faaliyet merkezleri arasındadır. Hüseyin Vassâf (ö. 1348/1929), Mehmet Nusret Tura (ö. 1979), Necdet Ardıç (d. 1938), Abdurrahman Sâmî Saruhânî (ö. 1934), Bekir Sıdkı (Halıçoğlu) Visâlî (ö. 1962), Hacı Eşref Sırrı Akhan (ö. 1977), Mehmed Rûhî Kulavî (ö. 1977), Hacı İbrahim Rüşî İpek Çorumî (ö. 2000), Sıddık Nâci Eren Balıkesirî (ö. 2018) gibi isimler bu bölgelerde etkin olan isimlere örnek gösterilebilir.³

1962'de İzmir'de vefât eden Bekir Sıdkı (Halıçoğlu) Visâlî, Abdurrahman Sâmî Saruhânî'den aldığı hilâfetle ve yetiştirdiği halîfelerle İzmir'de Uşşâkiyye'nin temsilcisi olmuştur. Bekir Sıdkı Efendi'nin halîfelerinden biri Urfa'da dünyaya gelen Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'tır. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın hayatı ile ilgili bilgiler sınırlıdır. Hayatı ile ilgili bilgilere kendi kaleme aldığı eserinde ve halîfelerinden Sıddık Nâci Eren'in eserlerinde verdiği ayrıntılarda rastlamaktayız.

1. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat

1.1. Hayatı:

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, 1324/21 Nisan 1908'de Urfa/Siverek'te dünyaya gelmiştir. Babası Seyyid Ramazan Efendi, annesi Mollâ Seyyid Hân'ın kızı Nesîbe Hanım'dır.⁴ Nesebi annesi tarafından Abdülkâdir Geylânî vâsıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.⁵ Babası Seyyid Ramazan Efendi'den gelen silsilesi ise Seyyid Ramazan Efendi'den Seyyid İbrâhim Dessûkî (ö. 676/1277) üzerinden on iki imâm yoluyla Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.⁶

Mûsâ Kâzım Efendi'nin babası Seyyid Ramazan Efendi, Ruslarla yapılan savaşta Erzurum/Altunbulak'ta şehit olmuştur. Babasının vefâtından sonra tahsiline devam edemeyen Mûsâ Kâzım Efendi, 1927'de Mersin Jandarma Astsubay Okulu'na, 1936'da İstanbul Maltepe Askerî Lisesi'ne devam etmiştir. 1937'de Manisa'nın Demirci ilçesine tayin olmuştur. Burada vazife yaptığı dönemde âlem-i mânâda cedlerinden aldığı işaretler neticesinde yaptığı görüşmeler ile bir mürşid arayışına girmiştir. Nakşî, Kâdirî, Rifâî yollarının meşâyihî ile gerçekleştirdiği istişâreler ve memleketi

³ Ayrıntılı silsileler için: Mehmet Şamil Baş, *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)*, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), 2013, 44-55.

⁴ Sıddık Nâci Eren, *Allâh ve Rasûlullâh'ı Sevenlerin Yolu*, (İstanbul: Şelâle Yayıncılık, 2003), 405.

⁵ Sıddık Nâci Eren, *Âhir Zaman Peygamberi (Ashâbı ve Ümmeti)* (İstanbul: Şelâle Yayıncılık, 2007), 630.

⁶ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 405.

Siverek'te Kâdirî-Nakşî meşâyihından Hacı Yûsuf Sâmi Efendi'nin⁷ "Yâ Seyyid! Sen on sene sonra hakîkî mürşidini deniz kenarında bir şehirde bulup, ondan irşâd olacaksın. Ona mülâkî olduğunda benim selâmımı ol hazrete ulaştırasin!" şeklindeki ifadesi neticesinde 1944'te⁸ Müftü Ârif Akşit (ö. 1944) vâsıtasıyla Uşşâkî-Halvetî meşâyihından Mehmed Rûhî Akhan ile tanıştığı rivâyet edilmektedir.⁹ Bu noktada halîfesi Siddık Nâci Eren iki farklı rivâyetten bahsetmektedir. Birincisi; Mûsâ Kâzım Efendi'nin önce Bekir Sıdkı Visâlî ile tanışıp, Bekir Sıdkı Visâlî'nin huzurunda iken Mehmed Rûhî Akhan ile görüştüğü,¹⁰ ikincisi ise; 1944'te Kula'da görev yaparken Müftü Ârif Akşit tarafından Mehmed Rûhî Akhan ile tanıştırıldığı şeklindedir.¹¹ Mûsâ Kâzım Kızılkanaat da eserinde 1945'te mürşidi Bekir Sıdkı Visâlî ile tanışarak 1951'de hilâfet aldığını dile getirmektedir.¹² Mürşidi ile ilk tanışıklığı hususunda rivâyet muhtelif olmakla beraber, seyr ü sülûkunu Bekir Sıdkı Visâlî ile tamamladığı ve Mehmed Rûhî Akhan'ın vefâtı ile yerine postnişin olduğu bilgisi kesinlik arzemektedir.¹³

---

⁷ Yûsuf Sâmi Efendi: Siverek'te Kadızâdeliler olarak bilinen âileye mensûptur. 1846'da Siverek'te dünyâya gelen Yûsuf Sâmi Efendi'nin babası dönemin müftüsü Eyüp Efendi'dir. Küçük yaşta Kur'an'ı hatmetmiş, Sulu Câmii'deki mahalle mektebinde ilk eğitimini tamamlayarak, babasından aldığı Arapça ve Farsça ve yine özle hocalardan aldığı derslerle kendini yetiştirmiştir. Sulu Câmii bünyesindeki Medrese-i Ulûm'da Siverek'in meşhur âlimlerinden Kemal Hocaefendi'den dersler okumuştur. Bu dönemde şiir ve hat sanatı ile ilgilenerek "Sâmi" mahlası ile şiirler kaleme almıştır. Hat derslerini ilerletmek maksadıyla Diyarbakır'da Fethullâh Efendi'den dersler almış, bir müddet Elazığ/Maden'de bulunmuştur. 1875'te Siverek'e dönmüştür. Rüşdiye Mektebi'ne tayin edilerek burada 25 yıl görev yapmıştır. Ayrıca Ulu Câmii ve Sulu Câmii başta olmak üzere birçok câmiide vaaz ve hutbeler vermiştir. 1896'de Hacc'a gitmiş, Hacc dönüşünde de İstanbul'a gitmiştir. 1912'de Diyarbakır Meclis azâlığı, 1914'te Siverek'te müdâfaa-i milliye komisyonunda başkanlık görevlerinde bulunmuştur. 10 Kasım 1932'de vefât etmiştir. (Hüseyin Akpınar-Hikmet Atik, "Siverekli Yûsuf Sâmi Efendi'nin Mevlid'i ve Urfa Yöresine İcrâsı" *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed-II*, (Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), 366-367; Hüseyin Akpınar, *Urfa'da Mevlid ve İlâhîler*, (Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2014), 18, dpnt: 2).

⁸ Mûsâ Kâzım Efendi'nin Yûsuf Sâmi Efendi ile gerçekleştirdiği istişâre esnâsında Yûsuf Sâmi Efendi kendisine "Sen on sene sonra hakîkî mürşidini deniz kenarında bir şehirde bulup, ondan irşâd olacaksın" buyurduğu rivâyet edilmektedir. Ve Mûsâ Kâzım Efendi'nin 1944'te Halvetî-Uşşâkî meşâyihından Mehmed Rûhî Akhan ile tanıştığı rivâyet edilmektedir. Dolayısıyla Mûsâ Kâzım Efendi'nin Yûsuf Sâmi Efendi ile mülâkatının 1934'te gerçekleşmesi öngörülmektedir. Ancak Yûsuf Sâmi Efendi 1932'de vefât etmiş olduğundan tarihlerde küçük farklılıklar olması muhtemel görünmektedir.

⁹ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 405-407.

¹⁰ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 412.

¹¹ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 407.

¹² Seyyid Hacı Musa Kâzım Kızılkanaat, *Mü'minlerin Havâss Yolu*, (1978), 3.

¹³ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 414.

Mürşidi ile tanışmasına kadar geçen arayış sürecini ve zuhûrâtını halîfesi Nâci Eren kayıt altına almıştır. Buna göre Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, mübârek bir gecede istiğfâr, kelime-i tevhîd, salavât ile meşgul olduktan sonra rüyâsında kendisini büyük bir müessesenin içinde müşâhede etmiştir. Semâhâne etrafında kırk odanın olduğu bu müessesenin Bağdat'ta Abdülkâdir Geylânî'nin dergâhı olduğunu Hz. Hızır'dan öğrenmiştir. Burada Abdülkâdir Geylânî ile görüşen Mûsâ Kazım Kızılkanaat, Abdülkâdir Geylânî tarafından Hz. Peygamber'in kızı Fâtumatü'z-zehrâ'ya takdîm edilmiş. Fâtımâtü'z-zehrâ tarafından da Bağdat'tan Ravza-i Mutahhara'ya götürülmüştür. Burada Bekir Sıdkı Visâlî'nin Hz. Peygamber'in huzurundan ayrılmakta olduğunu ve Hz. Peygamber'in Bekir Sıdkı Visâlî'yi işaret ettiğini müşâhede etmiştir. (Bu işaretle Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın Bekir Sıdkı Visâlî'nin halîfesi olacağı haber verilmektedir.) Daha sonra Hz. Peygamber ile görüşen Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, Hz. Peygamber'in Fâtumatü'z-zehrâ'ya işaret etmesi ile Hz. Hamza'nın Uhud mevkiindeki çadırına vâsıl olmuştur. Bu müşâhedât ile uyanan Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, boy abdesti alarak sabah namazı kılmak için câmiye gittiğini, ardından Müftü Ârif (Akşit) Efendi'yi ziyâret ettiğini, mürşid arayışı konusunu kendisiyle istişâre ettiğini dile getirmiştir. Sonrasında karşılaştığı Hacı Ahmed Tahtalı ve Hacı İbrâhim isimli iki ahbâbı vâsıtasıyla Bekir Sıdkı Visâlî ile tanışmış,¹⁴ mürîdi olmuştur. Daha sonra da halîfesi olmuştur. Bu hâdise tecrübe edildiği dönemde jandarma başçavuşu olduğunu ve meslekî kariyeri itibariyle mürşidine ulaşma noktasında sıkıntılar yaşadığını dile getirmektedir. Mürşidinin huzuruna çıktığında Mehmed Rûhî Akhan, mürşidi Bekir Sıdkı Visâlî'ye Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın isminin Hz. Ali tarafından Bekir Sıdkı Visâlî'nin sağ tarafına yazıldığını müşâhede ettiğini dile getirdiğinde, Bekir Sıdkı Visâlî bu durumun, Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın hilâfetine işaret ettiğini dile getirmiştir. Bu vesileyle zikir telkîni alan Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, kısa sürede seyr ü sülûkunu tamamlamıştır. Bir müşâhededesi esnâsında da Pîr Seyyid Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî (ö. 1001/1593) ile olan mülâkatını dile getirmektedir.¹⁵

1951'de Bekir Sıdkı Visâlî'den¹⁶ hilâfet almıştır. 1962'de Bekir Sıdkı

¹⁴ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 407; 412.

¹⁵ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408-413.

¹⁶ Bekir Sıdkı (Halıcıoğlu) Visâlî: 1298/1880-81'de Manisa'nın Kula ilçesinde dünyaya gelmiştir. Babası Kula eşrafından Molla Efendizâde Hacı Mehmed Emin Efendi'dir. Kula'daki meşhur isimlerden Boşnak Hoca'da ilk eğitimini almıştır. Tasavvufî eğitimini ise babasının da müntesib bulunduğu Kula'da mukîm olan Nakşî şeyhi Muhyiddîn-i Sâni'den almıştır. Yüksek tahsilini Fâtih Medreseleri'nde tamamlayan Bekir Sıdkı Efendi, bu süre zarfında Kadırga'da Ahmed

Visâlî'nin vefâtı ile postnişîn olan Hacı Mehmet Rûhî Akhan'ın¹⁷ da 1974'te vefâtı üzerine Mûsâ Kâzım Kızılkanaat postnişîn olmuştur. Ayrıca Abdülkâdir Geylânî'nin on yedinci batından torunu Seyyîd Abdürezzâk'ın oğullarından Seyyid Fevzî Efendî'den Nakşibendiyye-Hâlidiyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çeştiyye, Sa'diyye, Rifâiyye icâzetnâmeleri bulunduğunu; Bedeviyye, Dessûkiyye, Şâzeliyye, Celvetiyye, Mevleviyye tarikatlarının büyüklerinden de icâzetnâmeleri bulunduğunu beyân etmektedir.¹⁸ Mehmet Rûhî Akhan'ın ve kendi postnişînliği dönemlerinde tarikat içinde çıkan birtakım anlaşmazlıkları çözüme kavuşturduğunu, tarikat içinde birliğin bozulmaması için nâhoşlukları ve ihtilâfları bastırdığını kaleme almış olduğu

---

Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin halifelerinden Hacı Hâfız Ahmed Efendî'den ilm-i hadis okumuş ve icâzet almıştır. Eğitim sürecinin akabinde bir müddet kadılık vazifesinde bulunmuş, daha sonra aile mesleği olan halı ticareti ile meşgul olmuştur. Dükkânında hem ticaretle uğraşıp hem de irşâd vazifesini yerine getirirken zaman zaman da vaaz kürsülerinden seslenmiştir. Bir Ramazan ayında İzmir Hisar Câmii'nde Halvetî-Uşşâkî şeyhi Abdurrahmân Sâmi Saruhânî'den (ö. 1934) etkilenecek kendilerine intisap etmiş ve seyr ü sülûkunu tamamlayarak halifesi olmuştur. Şiirlerinde kullandığı "vâsil olan, kavuşan" anlamındaki "Visâlî" mahlası kendisine mürşidi tarafından verilmiştir. XX. asrın İbn Arabî takipçilerinden olan, tasavvufî neşvesinin temelinde vahdet-i vücûd bulunan Bekir Sıdkı Efendi irşâd faaliyetinde bulunduğu dönemde bilhassa İzmir ve çevresinde etkili olmuştur. Beş evlâdı bulunan Bekir Sıdkı Efendi, 16 Şaban 1381/22 Ocak 1962 günü İzmir'de vefat etmiştir. Kabri, İzmir Altındağ Kokluca Kabristanı'ndadır. İkisi mensûr, biri manzum olmak üzere günümüze ulaşan üç eseri bulunmaktadır. Bunlardan *Tavzihu'l-ehâdis* isimli eseri 83 hadîsin tasavvufî yorumlarını ihtivâ etmektedir. Sohbetlerinin bulunduğu defter ise Doç. Dr. Râşit Çavuşoğlu ve Doç. Dr. Hamide Ulupınar tarafından *Halvetî-Uşşâkî Yolunda Âlim Bir Sûfi: Bekir Sıdkı Visâlî'nin Sohbetleri* adıyla yayınlanmıştır. Ayrıca 98 manzûmesinin yer aldığı eser de Mehmet Rûhî Akhan tarafından *Hacı Bekir Sıdkı Visâlî Halıcıoğlu Kasideler - Hakikat ve Mârifet Sırları* adıyla yayınlanmıştır. Kendisine *Fûsûsu'l-hikem Şerhi* ve *Âl-i İmrân Sûresi*'ne kadar Kur'ân Tefsiri isnâd edilmektedir ancak bu eserler tespit edilememiştir. (Sıddık Nâci Eren, *Pîr Seyyîd Hasan Hüsameddin Uşşâkî Hazretleri*, (İstanbul: Sehâvetliler Derneği Yayınları, 2018), 38; Raşit Çavuşoğlu-Hamide Ulupınar, *Halvetî-Uşşâkî Yolunda Âlim Bir Sûfi: Bekir Sıdkı Visâlî'nin Sohbetleri*, (Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2020), 11-22; <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/visali-bekir-sidki-halicioğlu>.)

¹⁷ Mehmed Rûhî Akhan: 1321/1905'te Manisa'nın Kula ilçesinde dünyâyâ gelmiştir. Babası Halim Efendî'dir. Babasının sâlih bir kimse olduğu nakledilmektedir. Tahsîlinden sonra zanâati olan debbâğlık işine devam ederken mürşidi Bekir Sıdkı Visâlî'ye intisâp etmiştir. Ahlâk ve tevazu timsâli olduğu, cömertliği ile nâm saldıği bilinmektedir. Zikre ve ibâdetle çok düşkün oldukları, namaz üzerlerine farz olunduktan sonra hiçbir vakitlerini kazâyâ bırakmadıkları gibi namazlarını cemâatle edâ ettikleri, hiç kazâyâ kalmış ibâdetleri olmamasına rağmen nâfile ibâdetlere sadâkatle devam ettikleri çevresince bilinmekte ve aktarılmaktadır. Ayrıca haftada bir defa Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettikleri, her sene hac ve umre edâ ettikleri rivâyet edilmektedir. 1962'de Bekir Sıdkı Visâlî'nin vefâtı üzerine postnişîn olmuşlardır. 1977'de umre ziyâreti esnâsında, Amman yakınlarında geçirdikleri trafik kazâsı neticesinde vefât etmiştir. Kabri İzmir Kokluca Mezarlığı'ndadır. Eren, *Sevenlerin Yolu*, 393-404.

¹⁸ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 3-4; Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408; 414-415.

Mü'minlerin Havâss Yolu eserinde dile getirmektedir.¹⁹

1396/1981'de vefât etmiştir. Kabri Manisa/Kula Kabristanı'ndadır.²⁰ Ailesi ile ilgili yeterli bilgiye ulaşılamamakla beraber Selçuk Kızılkanaat (ö. 2010) isminde bir oğlu olduğu bilgisi bulunmaktadır.²¹

Câmiu't-turuk bir mürşid olan Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın Halvetiyye-Uşşâkiyye silsilesi: Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî (ö. 1001/1593), Memî Cân Saruhânî (ö. 1008/1559), Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî (ö. 1197/17782-83), Muhammed Zühdi Nazillivî (ö. 1221/1807), Ali Gâlib Vasfî (ö. 1266/1850), Muhammed Tefkî (ö. 1280/1864), Ömer Hulûsî Güzelhisâr-ı Aydınî (ö. 1285/1868), Hüseyin Hakkı Kasabavî (ö. 1297/1880), Ahmed Tâlib-i İrşâdî (ö. 1298/1881), Ahmed Sücâeddîn (ö. 1331/1913), Abdurrahmân Sâmi Saruhânî (ö. 1934), Bekir Sıdkı (Halıcioğlu) Visâlî (ö. 1962), Mehmed Rûhî (Akhan) Kulavî (ö. 1977), Seyyid Kâzım Kızılkanaat (ö. 1976).²²

1.2. Tasavvufî Şahsiyeti

1951'de Halvetiyye-Uşşâkiyye yolu mürşidlerinden Bekir Sıdkı Visâlî'den hilâfet almış, 1962'de Bekir Sıdkı Visâlî'nin vefâtı ile postnişin olan Hacı Mehmet Rûhî Akhan'ın da 1974'te vefâtı üzerine Mûsâ Kâzım Kızılkanaat postnişin olmuştur. Câmiu't-turuk bir zât olan Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın Abdülkâdir Geylânî'nin on yedinci batından torunu Seyyid Abdürezzâk'ın oğullarından Seyyid Fevzî Efendi'den Nakşibendiyye-Hâlidîyye, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Çeştiyye, Sa'diyye, Rifâiyye, Bedeviyye, Dessûkiyye, Şâzeliyye, Celvetiyye, Mevleviyye tarikatlarının büyüklerinden icâzetnâmeleri bulunmaktadır. ²³ Ayrıca kendisinde hânedân-ı Rasûl'e mensup olması sebebiyle bazı kutsal emânetler bulunmakta olduğu haber verilmektedir. Bu emânetler arasında Hz. Peygamber'in ayakkabılarından bir tanesi, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in atını bağladığı kazığın bir parçası, İmâm Hüseyin'in Kerbelâ Fâciası'nda şehit düşerken giydiği kanlı gömleğin bir parçası, Abdülkâdir Geylânî'nin tesbîhi yer almaktadır.²⁴ Ayrıca Halvetiyye-Uşşâkiyye yolunun temsilcilerinden Abdurrahman Sâmi Saruhânî'nin (ö. 1934) Salihli'de Hacı İsmâil Efendi'de bulunan hırkası da Saruhânî'nin tecelliyât ile vasiyeti akabinde Hacı İsmâil Efendi tarafından Kâzım

¹⁹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 3-4.

²⁰ Eren, *Âhir Zaman*, 630.

²¹ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408.

²² Ceyhan, "Halvetiyye", 764; Hacı Eşref Akhan, *Hacı Bekir Sıtkı Visâlî Hazretleri Hayatı ve Eserleri*, (İzmir), 21-23; Çavuşoğlu-Ulupınar, *Bekir Sıtkı Visâlî'nin Sohbetleri*, 15.

²³ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408; 414-415.

²⁴ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408.

Kızılkanaat'a teslim edilmiştir. Vefatının akabinde halîfesi Nâci Eren Efendi'ye teslim edilmesini vasiyet etmiştir.²⁵

Halifesi Nâci Eren mürşidi Seyyid Kâzım Kızılkanaat'tan "Peygamber hânedânı, kimsesizlerin sığınağı, meşâyih-i kirâmın ulularından, kadri yüce, himmet, bol, ihsânı geniş, asil ve şerefli, ehl-i kemâl ve ehl-i takvâ sahibi" ifadeleriyle bahseder. Tasavvuf yoluna girmesiyle nefis mücâdelesine başladığı, nefis-i emmârenin isteklerine karşı durarak dünyanın zevkinden kendini kurtarmayı başardığı ve mârifetullâha erdiği ifade edilir. Kâzım Kızılkanaat'ın müddet-i hayâtında şerîat-ı Muhammediyye'ye uygun davrandığı, yeme-içme-giyim gibi husûsî hayata müteallik konularda Sünnet-i Seniyye'ye riâyet ettiği, konuşmalarının avâm ve havâss her kesimin anlayabileceği seviyede olduğu kaydedilir.²⁶

Bayram adlı bir kamyon şoförü Kula'dan geçerken Mûsâ Kâzım Efendi'nin zikir meydanı açtığı evde bir gece misafir kalıp dervişi olmuştur. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'a duyduğu hayranlığı ve muhabbetini bir şiirle dile getirmiştir.²⁷

²⁵ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 413.

²⁶ Eren, *Hasan Hüsameddîn Uşşâkî*, 40; Eren, *Sevenlerin Yolu*, 408.

²⁷ *Erenler başına uğradı yolum / Muhammed Emin'in yüzünü gördüm*
Zâil oldu sanki akl u hayâlîm / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Ceddi Hak Muhammed soyundan gelmiş / Aliyyü'l-Mürtazâ'dan sır ilmi almış
Zamân-ı âhire ser-imâm olmuş / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

İlm-i ledün söyler tatlı dilleri / Ahlâk-ı Muhammed dâim hâlleri
Tasavvuf yolunun büyük önderi / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Cân pazarı onun sözü sohbeti / Âlemler ötesinden verir haberi
İhvâna çokcadır feyz ü himmeti / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Büyük devlet verdi bizlere Hüdü / Mürid olduk şükür Seyyid Kâzım'a
Götür bizleri de ceddin Resûl'e / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Efendim zâtından umarız himmet / Yarın Hak katında bulalım devlet
Şefî olsun bize ceddin Muhammed / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Evlâd-ı Resûl'ün olduk hâdimi / Nûr Muhammed'in temiz neslini
On iki imam soyu Seyyid Kâzım'ı / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Didârını gören ne mutlu cânlar / Sohbetini duyan kend'özün anlar
Feyziyle mest olur bütün ihvânlar / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

Evlâd-ı Resûl'e çokcadır sevgin / Âlem-i cihânda bulunmaz dengin

2. Eseri: *Mü'minlerin Havâss Yolu* Eseri ve Mûsâ Kâzım Kızıllkanat'ın Tasavvufî Görüşleri

2.1. *Mü'minlerin Havâss Yolu*

Âdâb eserleri literatüründe *Risâle-i Usûl ü Evrâd-ı Uşşâkiyye* olarak bilinen eser Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî (ö. 1197/1783) tarafından Halvetiyye tarikatının Uşşâkiyye kolunun âdâb ve erkânını anlatmak amacıyla kaleme alınmıştır. Daha sonra Abdurrahmân Sâmî Saruhânî (ö. 1934) birtakım ilâvelerde bulunarak *Tuhfetü'l-uşşâkiyye* ismiyle tercüme etmiştir.²⁸ Her iki eserde farz ve nâfile namazlar başta olmak üzere namaz usûl ve âdâbı, elli dokuz farklı başlık altında hayatın çeşitli aşamalarında dervişe lâzım olan âdâb (ör.: selâm vermek, şeyhe teslim olmak, uyku vakti ve âdâbı, evlilik, sofrâ âdâbı, ziyaret âdâbı...vs.) ve çeşitli kavramlar (hafî/cehrî zikir, tevhitin mertebeleri, tevazu...vb.) ele alınmıştır. Eserin son bölümü tarîkate “tâc-ı şerîf”, “devrân”, “post”, “şeyh”, “vahdet-i vücûd” gibi çeşitli remiz ve sembollerin açıklanmasına ayrılmıştır.²⁹

Söz konusu eser, 1978 yılında Mûsâ Kâzım Kızıllkanat tarafından sadeleştirilerek ve özetlenerek *Mü'minlerin Havâss Yolu* adıyla küçük hacimli bir risâle olarak yayımlanmıştır. Mûsâ Kâzım Kızıllkanat, eserin başında “Önsöz” başlığını taşıyan bölümde kendi tasavvufî yolculuğundan kısaca bahsetmiştir. Mürşidlerinin vefatının ardından postnişîn olmasının akabinde tarîkate baş gösteren huzursuzluklarla mücadele ettiğini, tarîkat içindeki birliğin bozulmaması için ortaya çıkan ihtilâfları bastırduğundan söz etmektedir. Bu ihtilâf ve hareketlerin ise Mehmed Rûhî Akhan'ın vefatıyla “yetim kaldık”larını düşünen ve Mûsâ Kâzım Kızıllkanat'ın postnişînliğini kabul etmeyen bir grup tarafından ortaya çıkarıldığını eserinde kaydetmektedir.³⁰ Ayrıca tarîkat içinde “ehl-i havâss”dan olmak isteyen ancak yol ve erkân bilmeyenler sebebiyle büyüklerin eserlerine müracaatla böyle bir eser yazmak mecburiyetinde kaldığını dile getirmektedir. Niyâzî Mısırî'nin (ö. 1105/1694) “Mektebimiz mekteb-i esmâ', ilim ile irfân isteyen gelsin” ifadesiyle ve Hz. Peygamber'den şefâat, ehl-i beyt, ashâb-ı kirâm, pîrân u mürşidândan himmet duâlarıyla eserin giriş bölümünü bitirir.³¹

Bayram der cân fedâ yoluna şeyhim / Seyyid Kâzım şeyh-i ekberi gördüm.

<https://www.ussaki.com/v2/seyyid-kazim-kizillkanat-hzne-yazilan-bir-siir/>

²⁸ Büşra Betül Pınar, “Tuhfetü'l-Uşşâkiyye (Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı)”, *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi* 2 / 2 (Haziran 2017), 266-267.

²⁹ Şeyh Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî-Şeyh Abdurrahman Sâmî-yi Uşşâkî, *Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-Uşşâkiyye)*, haz. Mahmud Erol Kılıç (İstanbul: Âsîtâne-i Uşşâkî Neşriyatı, 1998).

³⁰ Kızıllkanat, *Havâss Yolu*, 3-5.

³¹ Kızıllkanat, *Havâss Yolu*, 3-5.

Sonrasında Mûsâ Kâzım Kızılkanaat kısa bir giriş kaleme almış ve bu bölümde tevbe ve âdâbı üzerinde durmuş, tevbeye devam etmenin gereğinden, tarikat dersi ve âdâbından bahsetmiştir.

İkinci bölüm “Tuhfetü’l-uşşâkî Eserinin Hülâsası” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde *Tuhfetü’l-uşşâkiyye* eserindeki çeşitli konu başlıkları özet olarak ele alınmıştır. Ele alınan başlıklar farz ve nâfile namazlar, uyku vakti, tevhid zikri ve âdâbı, şeyhe teslîmiyet ve şeyhin huzurunda uygulanması gereken âdâb, Hatm-i Hâcegân, rüyâ ve vâkiât, insanlara haset nazarıyla bakmama, ehl-i dünya ile birarada bulunmama, uzlet ehli olma, cehrî zikrin fazîleti, nefis terbiyesinin prensipleri (az yemek, az uyumak, az konuşmak), sofrâ âdâbı, havf ve recâ, tevazu ve kibir, tâc-ı şerîf, dört terk (terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i vücûd, terk-i terk), “Ölmeden evvel ölünüz” hadîsi çerçevesinde mevt ve çeşitleri, tefekkür ve çeşitleri ile sınırlandırılmıştır. Son olarak “sırr-ı devrân” başlığı altında devrân usûl ve âdâbı anlatılmıştır.

2.2. Mû’minlerin Havâss Yolu Çerçevesinde Mûsâ Kâzım Kızılkanaat’ın Tasavvufî Görüşleri

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat’ın tasavvufî görüşleri hakkında müstakil kaynaklara ulaşmak mümkün olmasa da bu risâle, gerek Mûsâ Kâzım Kızılkanaat’ın kaleme almış olduğu giriş kısmındaki bilgiler, tarikatındaki birliği sağlamak noktasında tarikat kaynaklarından hangi konular çerçevesinde istifâde ettiği ve bu konuları nasıl değerlendirdiğini ortaya koymak açısından ehemmiyet arz etmektedir. Bu eserin tarikat içinde hissedilen birtakım ihtiyaçlar sebebiyle, *Tuhfetü’l-uşşâkiyye* referans alınarak kaleme alındığını söylemek mümkündür.

2.2.1. Tevbe

“Günahlardan pişmanlık duyarak vazgeçmek”³² anlamına gelen tevbe ile ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de çeşitli âyetler bulunmaktadır.³³ Hz. Peygamber’in de hadislerinde “Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah’tan beni bağışlamasını diler, istiğfar ederim”³⁴ buyurarak teşvik edip örnek olduğu

³² Ethem Cebecioğlu, “Tevbe”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2009), 657.

³³ *Bilmiyorlar mı ki, kullarının tövbesini kabul eden Allah’tır, sadakaları kabul eden de O’dur. Şüphesiz Allah tövbe kapısını alabildiğine açık tutmaktadır, rahmetiyle her şeyi kuşatmaktadır.* (Tevbe, 9/104); *“Rabbimizden bağışlanma dileyin, sonra da O’na tövbe edin”* (Hûd, 11/3); *“Hepiniz Allah’a tövbe edin, ey mü’minler! Belki böylece korktuğunuzdan kurtulur, umduğumuzu elde edebilirsiniz.”* (Nur, 24/31).

³⁴ Buhârî, Deavât, 3.

tevbe tasavvuf yolunun ilk basamağı olarak kabul edilebilir.

Mûsâ Kâzım Kızılkanat'a göre tevbenin ilk şartı tevbe etmek niyetiyle abdest almak, ikinci şartı gusletmek ve "Ben kendimi yıkanarak temizledim. Cenâb-ı Allâh da içimi marifet suyu ile temizlesin" diyerek hüsn-i zanda bulunmaktır. Üçüncü şart, iki rekâtlık tevbe ve istihâre namazı kılmaktır. Bu namazın ilk rekâtında Fâtihâ'dan sonra Kâfirûn Sûresi, ikinci rekâtında Fâtihâ'dan sonra İhlâs Sûresi okunmalıdır. Dördüncü şartın "Kalp ve lisân ile tevbe etmek" belirten Mûsâ Kâzım Kızılkanat, geçmiş günâhları göz önüne getirip, Hz. Peygamber huzûrunda O'nu şâhit tutarak Hakk'a şu niyâzda bulunmak gerektiğini kaydeder: "Yâ Rabbi! Ben pişmanım yaptığım bütün günâhlardan. Keşke yapmasaydım. Senin yardımın ile ben bir daha yapmayacağım." Böylece Allâh'a söz vererek günâhlarından duyduğu pişmanlığı dile getirmeli, hakkına girdiği kimselerden helâllik almalıdır. Ayrıca samimi bir tevbe için kazâya kalmış namaz, oruç gibi ibâdetler tamamlanmalıdır. Tevbeye devam etmeyi altıncı şart olarak zikreden Mûsâ Kâzım Kızılkanat, bu noktada Hz. Peygamber'in ³⁵ *الثَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ* [Günahından tam olarak dönüp tövbe eden, onu hiç işlememiş gibidir.] hadîsini delil olarak getirir. Tevbe edenin recâsının hafvına gâlip gelmesi gerektiğini dile getiren Mûsâ Kâzım Kızılkanat, hakikat ehlinin Allâhu Teâlâ'nın samimi tevbe ile pişman olanın günâhlarını affettiğini bildiğini, ancak kişni kalbinin işlenen günâhlardan ötürü paslanmış olduğunu, bu pasın giderilmesi ve günâh kirlerinden kalbin muhâfazası, kalp tasfiyesi için her gün en az yüz defa tevbeye devam edilmesi gerektiğini kaydeder. Bu istiğfârlar yüzden az olmamalı, bu sayıya riâyet edilmelidir. Tevbe-i istiğfâr esnâsında kişi huzûr-ı kalp ile, günâhlarından pişman olarak, içi yanarak istiğfâr etmeli, bu konudaki samimiyetini ibrâz edebilmelidir. Tevbe hususunda altıncı şart Hz. Peygamber'den yardım istemek olarak zikredilmiştir. Bu yardım talebinde kişi çeşitli hediyeler vasıtasıyla yardım ister. 111 Besmele, 3 İhlâs Sûresi, 1 Fâtihâ Sûresi'nin Hz. Âdem ve Hz. Havvâ'ya (a.s.) hediye edilmesi ile başlayan hediyeler, 3 İhlâs Sûresi ve 1 Fâtihâ Sûresi'nin Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'e, Ashâb-ı Kirâm'a hediye edilmesi ile devam eder. Ayrıca 3 İhlâs Sûresi ve 1 Fâtihâ Sûresi'nin, 700 kelime-i tevhîdin ve kişinin geçmiş olduğu esmâ derslerinin 700'er defa okunarak Hz. Peygamber'den itibâren isimleri zikredilerek tarîkat silsilesine hediye edilmesi ile tamamlanır.³⁶ Ayrıca bu bölümde tarîkat dersinin, hatm-i hâcegânın nasıl uygulanacağını tarif

³⁵ İbn Mâce, Zühd, 30.

³⁶ Kızılkanat, *Havâss Yolu*, 6-8.

etmiştir.³⁷ Tarîkat içinde mürîdin mürşidine karşı olan âdâbdan da kısaca bahseden Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, mürîdin tecrübe ettiği hâlleri, müşâhede, keşif ve rüyâları mürşidi ile yalnız iken istişâre etmesi gerektiğini belirtir.³⁸

2.2.2. Namaz

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, *Tuhfetü'l-uşşâkiyye* merkezli olarak bir mürîdin hayatını nasıl tanzîm edebileceğini belli başlıklar altında ele almıştır. Öncelikle farz namazlardan başlanmıştır. Farz namazları mümkün mertebe cemâatle kılınmalı, namazların akabinde mescidde bir müddet nâfile ibâdet ve zikir ile meşgul olunmalıdır. Sabah namazını edâ ettikten sonra Yâsîn Sûresi okuyup işrâk vaktine kadar zikirle meşgul olunmalı; öğle namazından 45 dakika önce 12 rekâtlık Duhâ namazı kılınmalı; ikindinin sünnetini asla terk edilmemelidir. İkinci namazından sonra istiğfâr, salavât ve kelime-i tevhid zikriyle meşgul olunmalıdır. Bu noktada İbrâhim Edhem'e "İbâdet ne zaman efdâldir?" sorusuna İbrâhim Edhem'in verdiği "İnsanların dünya işi ile meşgul oldukları, herkesin de gece uykuda buldukları sırada ve menhiyyâtın bol olduğu sırada yapılan ibadet makbûldür" cevabını referans almıştır. İkinci vaktinden sonra çarşı-pazarın hareketli olduğunu vurgulayarak, dünya telaşesine düşüldüğü zamanı ibadetle geçirmenin öneminden bahseder. Zamanın mürîd için ne kadar ehemmiyetli ve kıymetli olduğuna işaret eden tavsiyelerde bulunur. Nitekim oruçlu olunmayan ve günlerin uzun olduğu zamanlarda akşam yemeği akşam namazından önce yenmelidir. Böylece kişi ibâdet için daha fazla vakte sahip olur. Sabah namazından sonra Yâsîn Sûresi, öğle namazından sonra Fetih Sûresi, ikinci namazından sonra Nebe' Sûresi, akşam namazından sonra mümkünse Bakara Sûresi, yetişemeyecekse rızık genişliği için Vâkıa Sûresi, yatsıdan sonra ise Mülk Sûresi okunmalıdır. Teheccüd namazı için en fazîletli vaktin gecenin üçte ikisi geçtikten sonraki zamanı olduğunu, ilk dört rekât ve ikinci dört rekâtte Yâsîn Sûresi'ni taksîm ederek okumanın gereğini, son dört rekâtlık kısmı da İhlâs Sûresi ile kılmanın gereğini zikreder. Bu hususun fazîletini şöyle ifade eder: "Gecenin kalbi, sülüsü; Kur'ân-ı Kerîm'in kalbi, Yâsîn-i Şerîf; rûhu ise İhlâs-ı Şerîf'tir. Bir de (teheccüd namazını) kılmanın kalbi ki üç kalp birleşmiş olur." Teheccüd namazı sonrasında tarîkat dersi ile meşgul olmalı, işrâk namazından sonra istirâhat edilmelidir.³⁹ Mürîd imkân bulamadığında ya da sıhhati elvermediği için teheccüd namazını kılamayacaksa onun yerine yatsı namazından sonra iki rekâtlık namaz

³⁷ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 9-10.

³⁸ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 8-9.

³⁹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 11-13.

kılarak bu mâzeretleri giderir. İmkân bulduğunda teheccüd namazına devam etmesi gerekmektedir. Bununla birlikte “ehl-i tarîk olanlar”ın “seyr ü sülûk namazı”, abdest aldıktan sonra “vudû” ve “şükür” namazı kılmaları gerekmektedir.⁴⁰ Ayrıca “sâlik-i hakikat”ın abdestsiz gezmesi câiz değildir. Çünkü sâlikin abdestli gezmesi, Hakk’a yaklaşmak için bir vesîledir.⁴¹ Abdest alırken abdest duâları ile birlikte Âyete'l-kürsî ve Kadir Sûresi'ni okumalıdır.⁴² İkinci ve yatsı namazlarının terki de “sâlik-i hakikat” için câiz değildir. Çünkü “sâlik-i hakikat”, “havâss”tan olduğu için bunun gereği olarak ilk sünnetleri terk etmemeli, namazlarını cemâatle kılmalı, câmi ve mescidde kıldığı namazların akabinde “tahiyyetü'l-mescid” namazı kılmalıdır.⁴³

2.2.3. Mürşidin Husûsiyetleri, Mürşide Hürmet/Hizmet

Kelime anlamı “yaşlı adam, pir” demek olan “şeyh”, tasavvufta “tâliplere doğru yolu gösteren, onları irşâd eden rehber”⁴⁴ anlamına gelmektedir. Şeyhe gösterilmesi gereken hürmet ve şeyh-mürîd ilişkileri âdâb eserlerinin temel konularını teşkil etmektedirler.

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, eserde irşâd makâmına geçmiş bir mürşidini husûsiyetlerini sıralar: Vücûd-ı hakkânî kesbetmek halkın ezâsına sabretmek, halka hüsn ile muâmele etmek, tevazu sahibi olmak, sülûklarında sa'y u gayret göstermek, Hz. Peygamber ahlâkı ile ahlâklanmış olmak.⁴⁵

Eserin önemli bir kısmını mürşide karşı gösterilmesi gereken âdâb kâidelerine ayrılmıştır. Buna göre, mürşidin huzurunda “Fâtihâ söylemek”, “Salavât söylemek” câiz değildir. Mürşide selâm vermek, onun huzûrunda “tesbîh çıkarmak”, mürşid ile tartışmaya girmek âdâba mugâyir davranışlardır.⁴⁶ Mürşide “gassâlin elindeki meyyit gibi” teslimiyet ile teslim olmak gerekmektedir. Nitekim bu teslimiyet neticesinde mürşid, mürîdi “velâyet suyu” ile temizler. Mürşid hakkında zihninde sû-i zanna yer vermemelidir. Kendisine karşı bir muhabbetsizliği olduğunu hatırına getirmemeli, mürşidin kendisine muhabbetini esas almalı, her sözünde

⁴⁰ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 13-15.

⁴¹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 15.

⁴² Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 16.

⁴³ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 15.

⁴⁴ Reşat Öngören, “Şeyh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/50.

⁴⁵ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 22-23.

⁴⁶ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 16-17.

hikmet, irşâd aramalıdır.⁴⁷ Her durumda mürşidine mutlak bir muhabbet beslemelidir. Nefsinden, malından, ebeveyninden, evlâdından, etrafındaki diğer insanlardan ziyade bir sevgi beslemelidir.⁴⁸ Ayrıca seyr ü sülûk müddetince aceleci olmamalı, sorumlu olunan her bir esmâ üzerinde titizlikle durmalı, mürşidi esmâyı tebdil etmedikçe böyle bir talepte bulunmayarak, evrâd u ezkârında devamlı olmalıdır.⁴⁹ Mürid, tecrübe ettiği rüyâ, vâkia, keşfi eksiksiz olarak mürşidi ile paylaşmalı, başka kimse ile bu konularda fikir alışverişinde bulunmamalı, sözlerine itibâr etmemelidir. Müridin “vücûd-ı bâkî”sinin sebebi olan mürşidinin hâlini, kavlini, fiilini “vücûd-ı fânî”si olan ebeveynine tercih etmesi gerekir. Dünyevî ve uhrevî birtakım kaygı ve isteklerle mürşidinden duâ ya da kerâmet izhârı talebinde bulunmamalı, daima mürşidine duâda bulunmalıdır.⁵⁰

2.2.4. Zühd ve Dünyâ

Kelime anlamı “rağbetsiz olmak, yüz çevirmek” olan “zühd”, tasavvufî bir kavram olarak “kulun Hakk’ın dışındaki her şeyi terketmesi”⁵¹ anlamına gelmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette dünyanın geçiciliği, tehlikeli oluşu üzerinde durulmuş, mü’minler bu konuda ikaz edilmişlerdir.⁵² Hz. Peygamber’in ‘Dünyaya karşı zâhid ol ki Allah seni sevsin. İnsanların elinde bulunanlara karşı zâhid ol ki insanlar seni sevsin!’⁵³ “Altın, gümüş, kumaş ve abaya kul olanlar helâk oldular. Eğer onlara istedikleri verilirse memnun olur, verilmezse hoşnut olmazlar.”⁵⁴ “Rasûlullâh benim iki omuzumu tuttu ve: ‘Dünyada sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol’ buyurdu.”⁵⁵ rivâyetleri tasavvuf ehlinin dünya karşısında uyanık olması konusunda dikkatli olmaya sevketmiştir. Tasavvuf klasiklerinde ve âdâb eserlerinde “zühd ve dünya” konusu sıklıkla yer almaktadır.

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, dünya hayatı müddetince müridin takınması

⁴⁷ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 17-18.

⁴⁸ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 24.

⁴⁹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 17-18.

⁵⁰ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 18-19.

⁵¹ Semih Ceyhan, “Zühd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/530.

⁵² “Dünya hayatı zaten aldatıcı şeylerden ibarettir.” (Âl-i İmrân, 3/185); “Sakın dünya hayatı sizi aldatmasın” (Lokman, 31/33); “Onlara de ki: “Dünya menfaati önemsizdir, Allah’tan korkanlar için âhiret daha hayırlıdır ve size zerre kadar haksızlık edilmez.” (en-Nîsâ, 4/77); “Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; kalıcı olan iyi davranışlar ise rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı hem de ümit bağlamaya daha lâyıktır.” (el-Kehf, 18/46).

⁵³ İbn Mâce, *Zühd*, 1.

⁵⁴ Buhârî, *Rikak* 10; Buhârî, *Cihâd* 69; İbn Mâce, *Zühd* 8.

⁵⁵ Buhârî, *Rikak* 3; Tirmizî, *Zühd* 25.

gereken tavırlara da yer vermiştir. *أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ نُؤْيِي وَكَيْبَلًا* [Benden başkasına güvenip dayanmayın]⁵⁶ ve *فَاسْتَقِيمْ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ* [Senin yanında hak yola dönenlerle birlikte, sana buyurulduğu gibi dosdoğru ol!]⁵⁷ âyetlerini referansınca dünya hayatı müddetince müridin tek dayanağının Allâhu Teâlâ olmalıdır. Bu süreçte “zâhiren ve bâtinen” istikâmet üzere bulunulmalıdır. *وَلَا تُمَدِّنْ عَيْنَيْكَ إِلَى مَا مَتَّعْنَا بِهِ* [Sakın kendilerini sınamak için onların bir kesimini yararlandırdığımız dünya hayatının çekiciliğine göz dikme!]⁵⁸ âyeti gereğince dünya ehli olanlarla bir arada bulunmamalı, kimsenin malına hırs ve tamah gözüyle bakmamalıdır.⁵⁹

*إِچİNİZDEN KİMİ DÜNYAYI İSTİYORDU, KİMİNİZ DE ÂHİRETİ İSTİYORDUNUZ*⁶⁰ âyeti doğrultusunda âhireti ve Allâhu Teâlâ’yı talep edenler, fikr-i Rahmânî üzere olacaklar ve bu fikirden bir an bile ayrılmayacaklardır.⁶¹

Müride dünya hayatında dört “terk” gerekmektedir:

a) **Terk-i dünyâ:** Burada dünyayı terk etmekten murâd, dünya malını elden çıkarmak değil, dilden çıkarmaktır. Dünya malına meyletmekten kalbi uzak tutmaktır. Tıpkı Süleymân (a.s.)’ın dünya malına mâlik olmakla beraber zühd makâmında bulunması gibi.

b) **Terk-i ukbâ**⁶²

c) **Terk-i vücûd**

d) **Terk-i terk**⁶³

2.2.5. Zikir

*EY İMAN EDENLER! ALLAH’I ÇOK ÇOK ANIN. SABAH AKŞAM O’NUN YÜCELİK VE EŞSİZLİĞİNİ DİLE GETİRİN.*⁶⁴ âyetinden yola çıkarak mürid, her hâl u kârde zikir üzere olmalıdır. Bu noktada Mûsâ Kâzım Kızılkanaat’ın üzerinde durduğu bir diğer konu zikir çeşitleridir. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat’a göre, cehrî zikir, “gâfilleri uyandırmak ve şeytanı tard etmek” ve bir farzı ilan etmek husûsiyeti bulunduğundan hafî zikirden

⁵⁶ el-İsrâ, 17/2.

⁵⁷ el-Hûd, 11/112.

⁵⁸ et-Tâhâ, 20/131.

⁵⁹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 19.

⁶⁰ el-Âl-i İmrân, 3/152.

⁶¹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 26.

⁶² Eserde bu maddeler hakkında açıklama bulunmamaktadır.

⁶³ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 23-24.

⁶⁴ el-Ahzâb, 33/41-42.

efdâldir. Her ne sûrette olursa olsun müridân zikretmekten yüz çevirmemelidir. *[Kim de beni anmaktan yüz çevirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz.]*⁶⁵ âyetini bu noktada referans gösterir. *وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا* *[Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun.]*⁶⁶ *فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ* *[Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmayın.]*⁶⁷ âyetlerinden yola çıkarak mürid, dünya hayatında ahlâkları ile ahlâklanmamak için “münkir, muannit, mutaassib ve mağrurlarla” vakit geçirmemelidir.⁶⁸

Zikir üzere dâim olan müride lâzım olan diğer bazı kâidelere de yer vermiştir. Bu prensipler “az yemek, az uyumak, az konuşmak”tır. Burada yemek âdâbından da bahseden Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, mürid için en fazîletli yemeğin kişiyi “vehullâha nâil eden” yemek olduğunu dile getirir.⁶⁹

2.2.6. Tevazu

“Alçakgönüllülük” olarak tanımlanan “tevazu” kavramı hakkında tasavvuf ehli farklı tanımlamalar yapmışlardır. Cüneyd-i Bağdâdî tevazu kavramını “Azlıkla öğünmek, alçakgönüllülüğe yönelmek, herkesin ağırlığını yüklenmek”, “Gaybleri bilen Allâh’ın hürmetine kalplerin tezellülüdür” olarak tanımlamıştır.⁷⁰

Mürid, dünya hayatında daima “havf” ve “recâ” arasında olmalıdır. Diğer insanların kendisini eleştirmeleri müridi üzmemeli, onu medhmetleri de müridde bir sevince ve kibre sebep olmamalıdır. *من تواضع لله رفعه الله، ومن تكبر من تواضع لله رفعه الله* *[Kim Allah Teâlâ’nın rızâsı için bir derece tevazu gösterirse, bu sebeple Allah onu bir derece yükseltir. Kim de Allâh’a karşı bir derece kibirde bulunursa, Allah da onu bu sebeple bir derece alçaltır]*⁷¹ hadîsi ile sâbit olarak mürid daima “tevazu” kuşanmış olmalıdır. Mürid için geçerli olan hâller “sehâvet-i zâtiyye” ve “kanâat-i kalbiyye”dir.⁷²

Eğer mürid kendi makâmını bilmek maksadıyla kendine nazar ettiğinde kendinde Hakk’ın rızâsına uygun bir hâl ve bu doğrultuda bir benlik görürse, bu durum müridin câhillerin makâmında olduğuna işaret etmektedir. Kendinde sadece kusur görürse bu durum müridin sâliklerin

⁶⁵ et-Tâhâ, 20/124.

⁶⁶ en-Nahl, 16/43.

⁶⁷ el-Kehf, 18/110.

⁶⁸ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 20.

⁶⁹ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 21.

⁷⁰ Ethem Cebecioğlu, “Tevâzu”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 656.

⁷¹ İbn-i Mâce, Zühhd, 16.

⁷² Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 22.

zuhûrun bâtına dayandığına, bâtının ise zâhir ile görüldüğüne işaretler. Bu aşamaya gelindiğinde zikir kesilerek ilâhîye geçilir. İlâhî okunması, âlem-i ervâhda ruhların اَلْسُنُ بِرَبِّكُمْ [Ben sizin rabbiniz değil miyim?]⁷⁹ hitâb-ı ilâhîsine muhâtap olmalarına ve duydukları lezzete işaret etmektedir. İlâhî sona erdikten sonra, seyr-fillâh mertebesinde, cismin rûha tâbi olduğuna işaret etmek maksadıyla kıyâm edilir ve devrân başlar. Halvetî devrânında ilk etapta el ele tutuşulmadan, bir kere sağa bir kere sola darb-ı zikir yapılmasının hikmeti, vâhidiyyetin ehadiyyetle zât-ı vahdete taallukudur. Devrân esnasında müridânın sağ ellerini arkadan yandaki dervişin sağ omuzuna, sol ellerini ise soldaki dervişin beline koymalarının hikmeti ise sıfât-ı vâhidiyyet mertebelerinin tecellîlerini göstermektir.⁸⁰

Halvetî devrânına İsm-i Celâl zikriyle başlanır. İsm-i Celâl, evvelâ harf ve lafızla zikredilir. Sonrasında Hû, Hayy, Kayyûm, Vâhid, Ehad, Samed, Allâh esmâ-i şerîfleri ile devrân edilir. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat bu esmânın sırrına yer verdikten sonra müridin ledünnî hakikatlere ve şeklî devrândan rûhî dervâna erebilmek için kemâl-i huzûr, tecerrüd ve istiğrâk hâli ile devrâna dâhil olması lâzım geldiğini ifade eder. Böylece kişinin vücûd-ı unsûrî-i türâbîlerinin nûr-ı esmâ, ef'âl ve sıfâttan hissedâr olabilmeleri umulur.

3. Halîfeleri

3.1. Sıddık Nâci Eren

128

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat eserinde 1974'te Mehmed Rûhî Akhan'ın oğlu Hacı Eşref Akhan'a, Medîne'de ikâmet eden Konyalı Seyyid Hüseyin Fehmi Efendi'ye, Balıkesir-Havran'da Hacı Rıdvan (Özaydın) Efendi'ye (ö. 2012),⁸¹ Selendi Müftüsü Hacı Abdurrahman Efendi'ye; 1978'de Balıkesir'de Sıddık Nâci Eren'e, Afyon'da Hacı Yunus Demiratan, Selendi'de Hacı Hüseyin Gacar'a hilâfet verdiğini kaydetmektedir.⁸²

1396/1981'de Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın vefâtının ardından posta Balıkesir'de mukîm, tarîkat dersini ve hilâfeti Bekir Sıtkı Visâlî'den almış olan Sıddık Nâci Eren Efendi geçmiştir. Bu çerçevede tarîkat merkezinin Balıkesir'e taşındığını söylemek mümkündür. Zamanla Balıkesir merkezli

⁷⁹ el-A'râf, 7/172.

⁸⁰ Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 26-29.

⁸¹ Havranlı Hacı Rıdvan Özaydın hukuk fakültesi mezunu olup avukatlık yapmıştır. Bekir Sıtkı Visâlî ve Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'tan hilâfetleri bulunmaktadır. Cemâat arasında yüksek tahsilli belki de tek kişi olduğundan sohbetlerde tuttuğu notlar bulunmaktadır. 1 Temmuz 2012'de vefat etmiştir.

⁸² Kızılkanaat, *Havâss Yolu*, 4.

olmak üzere Nâci Efendi'nin tesir halkası genişlemiş, hayatı müddetince İstanbul, İzmir, Manisa, Antalya, Burdur/Bucak, Hatay, Konya, Kütahya/Tavşanlı, Şanlıurfa, Gaziantep gibi Türkiye'nin birçok şehrinden müridleri bulunmuştur. Nâci Eren Efendi 1925'te Balıkesir'in Aktarma Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Hafız Ali Efendi, annesi Hanife Hanım'dır. 1944'te askerlik vazifesini ifâ ederken, arkadaşı Mustafa Tokul vâsıtasıyla⁸³ 1946'da Halvetî-Uşşâkî Şeyhi Bekir Sıtkı Visâlî'ye (ö. 1962) intisâb etmiştir. 1947'de terhisinden sonra Aktarma Köyü'ne gelerek çiftçilikle meşgul olan Nâci Eren Efendi, 1950'de Balıkesir'e göç etmiştir. Balıkesir'de ticaretle uğraşan Nâci Eren Efendi bu meşgûliyetleri arasında mürşidini ziyâretleri aksatmamış, sık sık İzmir'e giderek mürşidi ile görüştüğünü, ilk intisâbından itibaren mürşidinin vermiş olduğu sorumlukları, tarîkat vazîfelerini "aşk ve şevk ile, noksansız"⁸⁴ yerine getirdiğini dile getirmektedir. Bir ziyâreti esnâsında, mürşidi Bekir Sıtkı Visâlî, "almış olduğu manevî emir "doğrultusunda kendisine Halvetî-Uşşâkî icâzeti vererek irşâda memur kıldıklarını beyân eder.⁸⁵ Ayrıca hizmetinde bulunduğu mürşidi Mûsâ Kâzım Kızıllanat'ın (ö. 1981) yönlendirmesi ile bir umre ziyareti esnâsında, Bağdat'ta, Kâzım Kızıllanat'ın da akrabası olan Abdülkâdir Geylânî'nin on yedinci batından torunu Seyyîd Abdürezzâk'ın oğullarından Seyyid Fevzî Efendi'den almış olduğu Kâdirî icâzeti bulunmaktadır.⁸⁶ 24 Nisan 2018'de vefât eden Nâci Eren Efendi, Balıkesir Başçeşme Mezarlığı'nda medfûndur. Dört erkek bir kız olmak üzere beş evlâdı bulunmaktadır.

Sıddık Nâci Efendi, hayatı müddetince tasavvufî düşünce ve nasîhatlerini ihtivâ eden birçok eser kaleme almıştır. Nâci Eren Efendi, eserlerinde ve şiirlerinde ümmî olduğunu, "kitâbet, hitâbet, liyâkat" ehli olmadığı⁸⁷ hâlde Allâh'ın bir lütfu olarak, Hz. Peygamber'in sevgisiyle, O'ndan ve mürşidinden aldığı izin doğrultusunda⁸⁸ eserler verdiğini ve şiirler kaleme aldığını dile getirir.⁸⁹ Ayrıca bu eserleri kaleme alırken mürşidi Mûsâ Kâzım Kızıllanat'tan müsâade aldığını, mürşidinin kendisini Halvetî-Uşşâkî yolun en velûd isimlerinden Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî'ye (ö. 1197/1783) benzettiğini, Salâhaddîn Uşşâkî gibi birçok eser vereceğini müjdelediğini

⁸³ Eren, *Sevenlerin Yolu*, 374.

⁸⁴ Eren, *Âhir Zaman*, 626.

⁸⁵ Eren, *Âhir Zaman*, 626-627.

⁸⁶ Eren, *Âhir Zaman*, 630.

⁸⁷ Eren, *Âşıklar Bahçesi*, 259.

⁸⁸ Eren, *Âhir Zaman*, 629.

⁸⁹ Eren, *Âşıklar Bahçesi*, 7.

ifâde eder.⁹⁰ Kaleme aldığı şiirler arasında Mûsâ Kâzım Kızılkanaat için de kaleme alınmış bir şiir bulunmaktadır. Mûsâ Kâzım Efendi için kaleme alınan şiirinde Kâzım Efendi'nin Ehl-i Beyt'e mensûbiyetini "Hasanî", "Hüseynî", "Betûlî" ifâdeleri ile dile getirmektedir. Şiirinde yoğun bir şekilde Ehl-i Beyt sevgisi üzerinde durmaktadır. Hz. Peygamber'i memnun etmek için, insan-ı kâmil olabilmek için Kur'ân'a uymak kadar Ehl-i Beyt'i sevmenin de gerekliliğini anlatmaktadır. Aksi şekilde haeraket eden, Ehl-i Beyt'e muhâlif olanlardan Allâh'ın intikam alacağını dile getirir. Kendisini Ehl-i Beyt'e muhabbet noktasında Kâzım Efendi'nin rehber olduğunu, Ehl-i Beyt sevgisiyle ciğerinin yanar olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Mûsâ Kâzım Efendi'nin kendisine icâzetini verdiği ifâde etmektedir.⁹¹ Bu noktada sözü geçen icâzet Halvetî-Uşşâkî yoluna ait olabileceği gibi Nâci Eren Efendi'nin, Musâ Kazım Efendi'nin yönlendirmesiyle, Kâzım Efendi'nin akrabalarından olan ve Abdülkâdir Geylânî'nin on yedinci batından torunu Seyyid Abdürezzâk'ın oğullarından Seyyid Fevzî Efendi'den almış olduğu Kâdirî icâzeti de kastedilmiş olabilir.

Sonuç

Halvetiyye tarîkatının Uşşâkiyye kolu Cumhuriyet sonrası dönemde bilhassa İzmir, İstanbul, Manisa, Kütahya coğrafyasında faaliyetini sürdürmüştür. Uşşâkiyye kolunun Manisa-İzmir coğrafyasında en önemli temsilcisinin Bekir Sıdkı (Halıcıoğlu) Visâlî olduğunu söylemek mümkündür. Bekir Sıdkı Efendi sonrası dönemde halîfeleri Mehmed Rûhî Akhan ve Mûsâ Kâzım Kızılkanaat postnişîn olmuşlardır.

Urfalı, Abdülkâdir Geylânî neslinden ve Seyyid olan Mûsâ Kâzım Kızılkanaat, askerlik mesleği sebebiyle bulunduğu Manisa'da müşşid arayışları esnasında Bekir Sıdkı Visâlî ve Mehmed Rûhî Akhan ile tanışarak ona intisap etmiş ve seyr ü sülûkunu tamamlayarak hilâfet almıştır. Mehmed Rûhî Akhan'ın vefâtının ardından cemâatte postnişînliğine itiraz edenlere karşı birliği bozmamak maksadıyla mücâdele etmiştir. Ayrıca cemâat içinde bilgi eksikliğini gidermek ve itirazlara cevap vermek maksadıyla *Mü'minlerin Havâss Yolu* isminde küçük bir risâle kaleme almıştır. Risâle incelendiğinde Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın tarîkat içinde yaşadıklarını ve eseri kaleme alış sebebini risâlenin giriş kısmında aktardığı görülür. Sonraki bölümlerin ise Abdullâh Salâhaddîn Uşşâkî'nin kaleme alıp, Abdurrahman Sâmi Saruhânî'nin tercüme ettiği *Tuhfetü'l-uşşâkiyye* eserinin hülâsası olduğunu

⁹⁰ Eren, *Âhir Zaman*, 630.

⁹¹ Eren, *Âşıklar Bahçesi*, 226-227.

görmek mümkündür. Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın *Tuhfe*'den seçmiş olduğu bölümlerin cemâat içindeki çalkantıları bertaraf etme ve soruları cevaplama maksadı çerçevesinde belirlendiğini söyleyebiliriz.

Mûsâ Kâzım Kızılkanaat gibi Cumhuriyet sonrası dönemde faaliyet göstermiş bir ismin hayat hikâyesini inşa ederken en önemli kaynağımız, tarikat yolunun merkezini Balıkesir'e taşıyan, 2018'de vefât eden halîfesi Sıddık Nâci Eren'in eserlerinde mürşidi ile ilgili verdiği bilgiler olmuştur. Gerek Mûsâ Kâzım Kızılkanaat'ın kendi ile ilgili vermiş olduğu bilgiler, gerek çevresindekilerin müşâhedâtının aktarımıyla oluşan bu yekûn yakın dönem tasavvuf tarihinin önemli isminin kayda geçmesinde en temel kaynaklar olmuştur.

Kaynakça

- Akhan, Hacı Eşref. *Hacı Bekir Sıtkı Visâlî Hazretleri Hayatı ve Eserleri*. İzmir.
- Akpınar, Hüseyin - Atik, Hikmet. "Siverekli Yûsuf Sâmi Efendi'nin Mevlîd'i ve Urfa Yöresine İcrâsı". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed-II*. 365-378. Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Akpınar, Hüseyin. *Urfa'da Mevlid ve İlâhîler*, Ankara: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2014.
- Baş, Mehmet Şamil. *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin)*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.
- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 5. Basım, 2009.
- Ceyhan, Semih. "Halvetiyye". *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür*. ed: Semih Ceyhan. 695-778. İstanbul: İSAM Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Ceyhan, Semih. "Züh'd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/530-533. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Çavuşoğlu, Raşit - Ulupınar, Hamide. *Halvetî-Uşşâkî Yolunda Âlim Bir Sûfi: Bekir Sıtkı Visâlî'nin Sohbetleri*. Ankara: İlâhiyat Yayınları, 2020. 132
- Eren, Sıddık Naci. *Âhir Zaman Peygamberi (Ashâbı ve Ümmeti)*. İstanbul: Şelâle Yayıncılık, 2007.
- Eren, Sıddık Nâci. *Allâh ve Rasûlullâh'ı Sevenlerin Yolu*. İstanbul: Şelâle Yayıncılık, 2003.
- Eren, Sıddık Nâci. *Âşıklar Bahçesi-Sıddık Nâci Eren Dîvân'ı*. İstanbul: Şelâle Yayınları, tarihsiz.
- Eren, Sıddık Nâci. *Pîr Seyyîd Hasan Hüsâmeddîn Uşşâkî Hazretleri*. İstanbul: Sehâvetliler Derneği Yayınları, 2018.
- Kızılkanaat, Seyyid Hacı Musa Kâzım. *Mü'minlerin Havâss Yolu*, 1978.
- Öngören, Reşat. "Şeyh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/50-52. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Punar, Büşra Betül. "Tuhfetü'l-Uşşâkiyye (Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı)". *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi* 2 / 2 (Haziran 2017): 265-270.

<http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/visali-bekir-sidki-halicioglu>.

<https://www.ussaki.com/v2/seyyid-kazim-kizilkanat-hzne-yazilan-bir-siir/>.

Uşşâkî, Şeyh Abdullâh Salâhaddîn - Uşşâkî, Şeyh Abdurrahman Sâmî. *Uşşâkî Sâliklerinin Âdâbı (Tuhfetü'l-Uşşâkiyye)*. haz. Mahmud Erol Kılıç. İstanbul: Âsitâne-i Uşşâkî Neşriyatı, 1998.

Vassâf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*. haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi, 2015.